

Лободіна Зоряна Миколаївна

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Паньків Андрій Романович

аспірант, ЗУНУ, м. Тернопіль

Данильців Христина Тарасівна

студент гр. ПОФГм-21, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні, та спрямовані на побудову правової і демократичної держави з соціально-орієнтованою ринковою економікою актуалізуються питання забезпечення повної реалізації задекларованих у Конституції України соціальних прав (одним із яких є право на освіту) і свобод її громадян. Виконання соціальних зобов'язань держави можливе за умови проведення виваженої соціальної політики та ефективного використання такого інструменту державного регулювання соціально-економічних процесів як бюджет. Саме «... бюджет, – як зазначають С. Юрій та В. Федосов, – головний інструмент державного регулювання економіки, активного впливу держави на соціально-економічний розвиток країни» [1].

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [3].

У статті 78 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII від 5.09.2017 р. визначено, що «держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7% ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством». Фінансування освіти здійснюється за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів, а також за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством [3].

Основним джерелом фінансування освітніх послуг в Україні є кошти бюджетів різних рівнів. Розподіл видатків бюджетів на освіту регламентується статтями 87, 89 та 90 Бюджетного кодексу України (табл. 1).

**Види видатків бюджетів різних рівнів на освіту
відповідно до Бюджетного кодексу України**

Видатки, які здійснюються з Державного бюджету України на надання освітніх послуг
<p>– загальну середню освіту: спеціалізовані мистецькі школи (школи-інтернати), школи-інтернати (ліцеї-інтернати) спортивного профілю, військові (військово-морські) ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою, наукові ліцеї, наукові ліцеї-інтернати державної власності згідно з переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України; школи соціальної реабілітації державної власності;</p> <p>– професійну (професійно-технічну) освіту (на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах державного замовлення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти соціальної реабілітації та адаптації державної власності, а також за професіями загальнодержавного значення, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України);</p> <p>– вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах державного замовлення у закладах вищої освіти державної та приватної власності, вартість освітніх послуг яких встановлюється з урахуванням законодавства про індикативну собівартість) та фахову передвищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців на умовах державного замовлення структурними підрозділами та відокремленими структурними підрозділами закладів вищої освіти державної власності, що не мають статусу юридичної особи);</p> <p>– післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах державного замовлення);</p> <p>– заклади позашкільної освіти та заходи з позашкільної роботи з дітьми згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;</p> <p>– інші заклади та заходи в галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.</p>
Видатки на освіту, які здійснюються з обласних бюджетів
<p>– загальну середню освіту: спеціальні школи, санаторні школи, ліцеї (засновником яких є обласна рада); дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (крім дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів, які фінансуються з бюджетів місцевого самоврядування); заклади загальної середньої освіти державної власності (крім закладів спеціалізованої освіти, які фінансуються з державного бюджету); заклади спеціалізованої освіти: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські, військово-спортивні), наукові ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою (якщо не менше 70 відсотків кількості учнів, які здобувають освіту у відповідному закладі освіти, є жителями населених пунктів, розташованих на території Автономної Республіки Крим чи області (крім відповідної територіальної громади, де розташований такий заклад);</p> <p>– професійну (професійно-технічну) освіту (на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти державної та/або комунальної власності (крім закладів, які фінансуються з бюджетів місцевого самоврядування);</p> <p>– фахову передвищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців на умовах державного та/або регіонального замовлення у закладах фахової передвищої освіти державної та/або комунальної власності (крім закладів, які фінансуються з бюджетів місцевого самоврядування);</p> <p>– вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах вищої освіти комунальної власності (крім закладів, які фінансуються з бюджетів місцевого самоврядування);</p> <p>– післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки</p>

кадрів на умовах регіонального замовлення); – позашкільну освіту (заходи і заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми); – інші державні освітні програми.
Видатки на надання освітніх послуг, які здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад:
– дошкільну освіту; – загальну середню освіту: ліцеї (засновником яких є міська рада з населенням більше 50 тисяч), початкові школи, гімназії; міжшкільні ресурсні центри; заклади спеціалізованої освіти: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські, військово-спортивні), наукові ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою (крім закладів, які фінансуються з державного і обласних бюджетів); дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (якщо не менше 70 відсотків кількості учнів дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів припадає на територію відповідної територіальної громади), інклюзивно-ресурсні центри; – фахову передвищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців на умовах регіонального замовлення у закладах фахової передвищої освіти комунальної власності, засновником яких є міська, сільська або селищна рада); – інші державні освітні програми; – вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах вищої освіти комунальної власності, засновником яких є міська, сільська або селищна рада); – післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального замовлення); – позашкільну освіту; – професійну (професійно-технічну) освіту з бюджетів міських територіальних громад з адміністративним центром у місті обласного значення - обласному центрі (на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти державної та/або комунальної власності, які розташовані на території зазначених територіальних громад).

Джерело: складено авторами на основі Бюджетного кодексу України.

Проаналізуємо стан бюджетного фінансування освітніх послуг (комплексу визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання [3]) в Україні.

Аналіз даних рис. 1 свідчить, що впродовж 2016–2020 рр. спостерігалася позитивна тенденція до зростання видатків Державного та місцевих бюджетів України на освіту – майже у 2 рази з 129437,7 млн грн у 2016 р. до 252283,7 млн грн у 2020 р. та їхньої частки у ВВП – відповідно з 5,43% до 6,02%. Однак, незважаючи на зростання номінальних обсягів видатків зведеного бюджету України на освіту, задекларованого у Законі України «Про освіту» № 2145-VIII від 5.09.2017 р. обсягу фінансування – не менше ніж 7% ВВП – не досягнуто. Кошти, які надходять на фінансування зазначеної галузі не забезпечують її потреби у фінансових ресурсах. Внаслідок цього погіршується якість освітніх послуг і зменшується їх доступність для малозабезпечених верств населення.

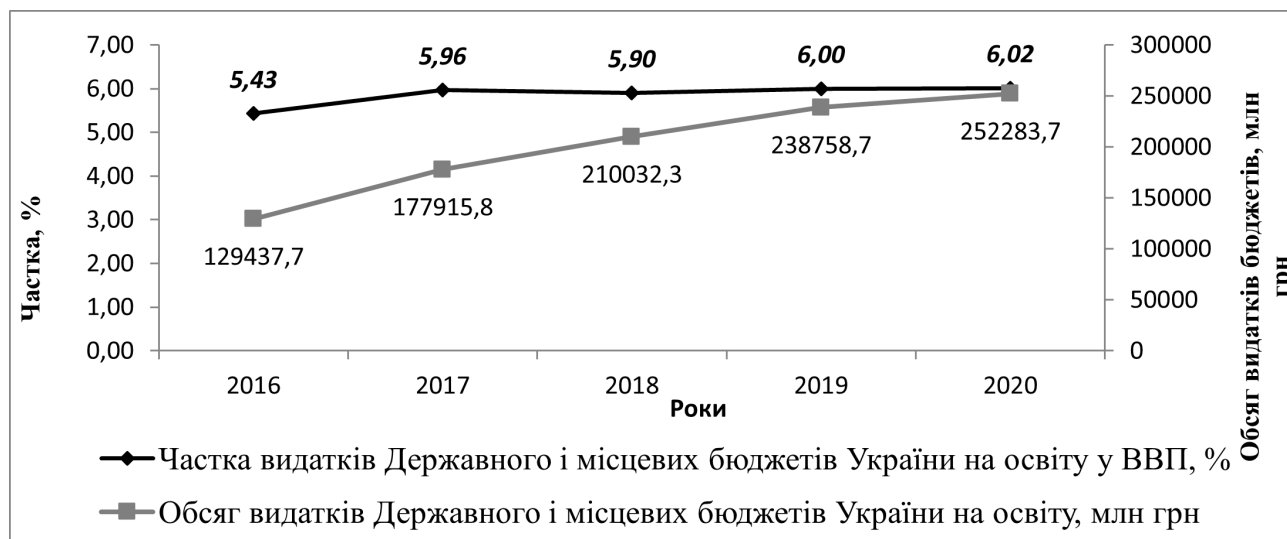

Рис. 1. Динаміка видатків Державного та місцевих бюджетів України на надання освітніх послуг у 2016–2020 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [4].

Основна частина видатків на освіту здійснювалася із місцевих бюджетів (від 73,1% у 2016 р. до 79% у 2021 р.) із тенденцією до зростання як обсягу, так і питомої ваги у видатках на зазначену галузь Зведеного бюджету України. З Державного бюджету України на задоволення освітніх потреб населення спрямовувалося відповідно від 26,9% до 21% коштів (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл видатків на надання освітніх послуг між бюджетами у 2016–2020 рр.

Роки	Видатки Державного бюджету України		Видатки місцевих бюджетів України	
	обсяг, млн грн	питома вага, %	обсяг, млн грн	питома вага, %
2016	34826,5	26,9	94611,2	73,1
2017	41297,3	23,2	136618,5	76,8
2018	44324,3	21,1	165708,0	78,9
2019	51656,6	21,6	187102,1	78,4
2020	52857,8	21,0	199425,9	79,0

Джерело: складено авторами на основі даних [2; 4].

З огляду на те, що у складі видатків місцевих бюджетів на освіту від 47,05% у 2016 р. до 40,73% у 2020 р. припадає на освітню субвенцію, яка надходить з державного бюджету, частка видатків Державного бюджету України на зазначену галузь у видатках зведеного бюджету була значно більшою – від 61,3% у 2016 р. до 53,15% у 2020 р. (рис. 2).

Поряд із недостатнім обсягом бюджетного фінансування освітніх послуг важливою перешкодою забезпечення повної реалізації конституційного права людини на освіту є нераціональне використання фінансових ресурсів, які надходять у її розпорядження.

Рис. 2. Динаміка видатків Державного бюджету України на надання освітніх послуг з урахуванням освітньої субвенції, наданої місцевим бюджетам, у 2016–2020 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [4].

Це зумовлено як безвідповідальністю учасників бюджетного процесу за прийняті управлінські рішення, наслідком яких є зниження ефективності використання бюджетних коштів, так і недосконалістю методики оцінювання ефективності бюджетних програм. Хоч у Бюджетному кодексі України і порушується проблема забезпечення ефективного витрачання бюджетних ресурсів, обґрунтовується доцільність та необхідність здійснення оцінювання, проведення контролю за цим процесом, відповідальність учасників бюджетного процесу за бюджетні правопорушення настає у разі нецільового (а не неефективного) використання бюджетних коштів, порушення розпорядниками бюджетних коштів вимог щодо прийняття ними бюджетних зобов'язань тощо.

Отже, забезпечення населення країни якісними освітніми послугами суттєво залежить від бюджетного фінансування освіти, покращити яке можливо не тільки шляхом збільшення обсягу видатків бюджетів, але й впровадження заходів щодо підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Бюджетна система : підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбов. літератури; Тернопіль: Екон. думка, 2012. 871 с.
2. Бюджетна система : підручник / за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 624 с.
3. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 5.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
4. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2016–2020 рр. URL: <http://www.treasury.gov.ua>.